

ALMĂJUL DE IERI, DE AZI ȘI DE MÂINE, coord. acad. Păun Ion Otiman, București, Editura Academiei Române – Editura Artpress, 2017.

Cartea *Almăjul de ieri, de azi și de mâine*¹, apărută sub coordonarea acad. Păun Ion Otiman, face parte dintr-o categorie aparte de scrieri de însemnătate strategică pe care le-aș încadra în binecuvântatul proces de *cunoaștere enciclopedică a României*. Cartea pe care o prezentăm cititorilor, rod al ostenețelor celor ce semnează între copertile ei, cuprinde materiale de lucru integrabile unui proiect de studii interdisciplinare cu rază de cuprindere monografică și enciclopedică, a cărui finalitate este o „*Enciclopedie a zonei Almăjului*”, așa cum ni se înfățișează aceasta în pragul mileniului. Reprezentanții Școlii sociologice de la București au propus, în 1940, un „Plan pentru Atlasul sociologic al României” ca parte dintr-o proiectată știință a „națiunii”. Ei ne-au lăsat, dincolo de multitudinea monografiilor sociologice, volumul „60 de sate” și 4 volume din *Enciclopedia României*, dimpreună cu binecunoscutul *Muzeu al satului* și cu neprețuita colecție de *filme sociologice*, toate ilustrând noul corpus metodologic al Științei națiunii.

Lucrarea colectivului coordonat de acad. Ion Păun Otiman se adaugă unei asemenea tradiții, încadrându-se în categoria ilustră a *monografiilor enciclopedice regionale* și poate servi ca model de cunoaștere pentru toate zonele României. Așa cum a fost ea realizată, lucrarea echipei de experți și savanți, coordonată de acad. Ion Păun Otiman, poate fi integrată proiectului unei Enciclopedii deschise a României întregi (o inițiativă înrudită fusese lansată tot la Academia Română prin proiectul acad. Tudorel Postolache, al *Noii Enciclopedii a României*). O asemenea strategie cognitivă, ca ax constitutiv al unui sistem de autorefecție identitară, este urgentă pentru statul român. Autocunoașterea identitară este parte vitală din seria de acte asumptive ale unei identități strategice a oricărui stat. Fără de o asemenea cunoaștere, elitele se înstrăinează ușor și „țara reală” se rupe, în cele din urmă, de „țara legală”, un fenomen extrem de primejdios pentru supraviețuirea statelor. Nicăieri, pe nici o altă carte n-ar sta mai nimerită o dedicație ca aceasta: „dedicăm această carte anului 2018 – centenarul întregirii neamului românesc – precum și anului 1918, când Almăjul, această lacrimă a țării, s-a așezat, pentru vecie, pe harta României Mari”. Asemenea dedicații se vor mai pune și pe alte cărți și manifestări, dar sinceritatea lor trebuie dovedită prin tăria de gândire și de simțire fără de care fraza se preschimbă în „sfoară de cuvinte goale”. Monografia enciclopedică a Almăjului este o carte strategică fiindcă politica statului român la Dunărea de Mijloc nu s-ar putea lipsi de asemenea analize pentru ca politicienii să nu fie orbi (ar fi încă o confirmare a metaforei lui Mircea Eliade aplicată guvernanților României în pragul celui de-al Doilea Război, pe care îi asemena „piloților orbi”: „Clasa noastră conducătoare... s-a făcut vinovată de (...) pierderea instinctului statal. E ceva ce poate primejdui însăși existența istorică a neamului românesc: oamenii care ne-au condus și ne conduc nu mai văd... Luntrea statului nostru e condusă de piloți orbi”²). O asemenea lucrare ne avertizează asupra însemnătății unei zone precum Almăjul (și ca acesta, sigur că și celelalte zone ale țării vor fi fost parte

¹ Abordăm prezentarea serială a unei cărți de excepție, care atinge 1 000 de pagini, *Almăjul de ieri, de azi și de mâine*, coordonator academician Păun Ion Otiman, Editura Academiei și Editura Artpress, 2017. Ne vom referi la unele chestiuni generale și vom deschide prezentarea capitolului dedicat Almăjului de-a lungul timpului, de circa 200 de pagini. Este vorba de o lucrare de însemnătate strategică pentru o Știință a națiunii, așa cum a prefigurat-o Dimitrie Gusti.

² *Piloții orbi*, 1937, .

„*Revista română de sociologie*”, serie nouă, anul XXIX, nr. 1–2, p. 213–219, București, 2018

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

a unor funcții și misiuni făuritoare de destin în istoria neamului românesc *in integrum*). Primum, astfel, un argument și un avertisment că, deși întregul este compus din suma părților, el poate fi mai puțin decât cea sumă, fiindcă una dintre părți poate juca mai sus decât suma, atunci când își asumă funcția întregului. Almăjul a fost într-o atare situație, adică a fost o regiune făuritoare de destin românesc, singur și împreună cu toate „districtele bănățene” (prin care sunt atestate vechile organizări cneziale), pe durate variabile ale istoriei românilor din teritoriile autohtoniei acestui neam. Indiferent de denumire, ținuturile bănățene reprezintă nu doar un atestat al organizării cneziale, ci și o dovadă a tăriei dăinuitoare a străvechilor familii de cnezi bănățeni, așa de însemnați pentru istoria militară și politico-administrativă a întregii regiuni pe o durată triseculară.

Manualele prezintă mult prea puțin rolul instituției cneziale în raport cu echilibrul militar și politic al uneia dintre regiunile de confinii între cele două „imperii de substituție” (N. Iorga) ale Evului Mediu, cel habsburgic (respectiv, dualist) și cel otoman. Almăjul a avut, incontestabil, un rol decisiv în prezervarea identității strategice a românității sudice în arealul ei de ieri și de azi. Referindu-se la rolul districtelor bănățene în istoria militară a regiunii, Nicolae Iorga (citată de autorii capitolului istoric al monografiei enciclopedice almăjene) le va denumi „scaune ostășești” antiotomane. O adevărată micromonografie este cea dedicată Almăjului de-a lungul timpului (semnată de Dan Obersterescu și Dacian Rancu), prin care dobândim acces la semnificația structurilor de profunzime ale unei microregiuni din care s-a compus arcul românismului sud-vestic, care și-a asumat o funcțiune vitală pentru dănuirea noastră ca neam acolo unde ne-a așezat Dumnezeu. Acolo și atunci când înfruntarea cu armele n-a mai putut juca același rol (deși aceasta s-a menținut vreme de 300 de ani), cnezii almăjeni au știut să fie nu doar căpetenii militare, ci și administratori abili, creatori de structuri instituționale bine fixate în teritoriu, atestate de memoria pământeniei, ca în denumirea unor sate, a unor văi sau vărfuri și, deopotrivă, a unor vechi familii cneziale, cu privilegiu pe care n-au reușit să le anuleze nici regii angevini, nici otomanii, nici habsburgii, nici beamterii austrieci și nici jandarmii sistemului dualist. Din aceste așezări s-au ridicat nume ilustre și oameni însemnați pentru toată istoria cea mare a românismului peren, precum Eftimie Murgu, plecat din Rudăria, Traian Doda, ilustru exponent al etosului militar grăniceresc al Banatului de munte, ori Anton Golopenția de la Prigor, ca să dăm trei exemple, în treacăt (pe care monografia coordonată de acad. Ion Păun Otiman îi prezintă în medalion într-un capitol de sine stătător dedicat oamenilor de seamă ai Almăjului).

De numele almăjeanului Eftimie Murgu, aflăm din monografie, se leagă și primul curs de filozofie de la Academia Mihăileană ieșeană, dar și inițierea lui Tudor Vladimirescu la „scaldele de la Mehadia”. Lectura neamănată a acestei monografii va oferi bucurii sufletești și intelectuale în acest mare an al Centenarului Marii Uniri, adică al aceluși eveniment providențial spre care au venit generațiile grănicerești, marile familii cneziale dimpreună cu cea extraordinară elită preotească și învățătorescă almăjeană, spre a contribui la temelia perenă a unei statalități românești sub acest petic de cer al Europei și al lumii. Almăjul întreg se ridică în istorie, pe verticala care leagă neamurile direct de voința lui Dumnezeu, grație unui energetism cu cinci surse: țărâimea almăjeană, prin care se confirmă peste veacuri autohtonía (pământenia) românească a regiunii, etosul marilor familii cneziale, grănicerismul de seculară dănuire, jertfelnicele familii preotești ale Banatului de sud și corpul învățătoresc al dascălilor de țară. Fără de considerarea tuturor factorilor și actorilor istorici ai regiunii, adevărate rădăcini ale românismului regional, devenirea spirituală a acestor ținuturi este incomprehensibilă. Aceste rădăcini au ajuns la rod toate, un rod adevărat pe marele platou de lumină cosmică de figurile almăjene cvasilegendare, pe care monografia le portretează deopotrivă înălțător și veridic.

Oare nu este simbolic pentru dinamica spirituală a întregii românități drumul lui Eftimie Murgu, care, asumându-și întregul cerc al românismului, pornește din sud-vestica Rudărie, repetă drumul macedoromân al strămoșilor săi în frunte cu Baronul de Sina, de numele căruia se leagă și podul peste Dunăre de la Budapesta și instituții cheie ale Ungariei, spre a iniția, prin gest fondator, primul curs de filosofie din spațiul românesc, ținut la Iași, adică în punctul nord-estic al întregii Români?! E atât de prolifică personalitatea acestui aromân cu rădăcini rurale în Rudăria, un binecuvântat sat almăjean, de care se leagă și alte nume ilustre ale Almăjului, precum Traian Doda (el va face școala primară la Rudăria) și istoricul Ion Sârbu (născut și el în Rudăria)! Fără de numele lui Traian Doda, viața comunităților almăjene nu s-ar zări dincolo de primul cerc de viață colectivă, acela al unei ruralități grănicerești glorioase, e adevărat, dar nu mai mult fără de asemenea figuri emblematice care au ridicat jocul istoric al românilor din arcul sud-vestic pe marea scenă a istoriei

central-europene. În personalitatea lui Traian Doda s-au întrunit toate cele șase muchii ontologice ale unui om deplin de spiță almăjeană: etosul neamului pe care l-a slujit cu toată ființa sa în toate lucrările la care pronia divină l-a chemat, etosul grăniceresc în care pulsează energia militară a vechilor cnezi bănățeni, spiritul administrativ inconfundabil, care-i va permite lui Manoilescu să rostească acele memorabile cuvinte: „Banatul este un Ardeal mai fin și o Muntenie mai serioasă”, inițiativa fondatoare, ctitoricească, de care se leagă liceul din Caransebeș care-i poartă numele, smerita slujire care ni-l arată dispus să primească însărcinări de obște, în ciuda ostenețelor sale neîntrerupte pe toată durata vieții și, în fine, spirit îndrumător, fiindcă el a fost un mare vizionar și un director de conștiință pentru această mlădină sud-vestică a neamului românesc.

Acest profil se repetă, altfel încununat, și la Anton Golopenția, cel ce-a primit moartea martirică în temnițele celor ce-ar fi voit (și încă vor) să suprimă spiritul acestui neam de la îngemănarea Carpaților cu Dunărea și, mai departe, cu Marea. Figura emblematică a episcopului Iosif Traian Bădescu este crucială pentru a înțelege organizarea eclesială a Banatului de munte, de numele său legându-se 45 de ani de viață a episcopiei Caransebeșului, al cărei prim episcop va fi din 1920. Vom prezenta pe rând în paginile revistei noastre cele șase fațete enciclopedice ale acestei excelente monografii regionale: *țărăniile almăjene* (prin care se poate scrie primul tratat de antropologia și sociologia pământeniei în regiunile de munte ale Banatului), *instituția cnezială, grănicerismul bănățean*, cu instituțiile sale subsecvente (comunitățile de avere, Casina română), *etnosul românesc în varianta sa almăjeană, etosul bănățean de munte, îngemănările tainice ale geografiei cu etnologia, cu istoria, cu folclorul almăjean, cu istoria economică a acestei regiuni și, printr-o încununare, vom încerca să derivăm trăsăturile nomosului almăjean* ca un concentrat noologic al Banatului spiritual și al cercului etnic al românismului în deplina sa integritate. Sperăm să devină sugestivă și impulsională pentru comunitățile intelectuale ale celorlalte regiuni ale României întregi realizarea unor astfel de monografii enciclopedice regionale, ca un imperativ și un titlu de onoare pentru fiecare regiune în parte. Dacă, după un interval, vom avea cele câteva zeci de asemenea monografii regionale, se va putea relansa și Harta enciclopedică a României întregi, ca un prinos de recunoștință pentru generațiile predecesoare, care au zidit o țară și pe care noi, cu excepțiile de rigoare, n-am avut încă vrednicia s-o memorăm în formula mai cuprinzătoare a enciclopediei naționale. Este un lucru minunat că în acest Banat de munte s-a putut constitui o comunitate academică așa de extraordinară, mișcată de un impuls de cunoaștere enciclopedică a uneia dintre regiunile României întregi. Seria prezentărilor noastre va stăruii, pe cât posibil, asupra fiecărei ramuri disciplinare și asupra personalităților reprezentative de remarcabili savanți ai domeniilor lor, cărora le datorăm această excepțională operă enciclopedică asupra identității strategice a românității sud-vestice.

Ilie Bădescu

„TRANSHUMANȚĂ” INTERBELICĂ ÎN BALCANI. STUDII ȘI ARTICOLE
DESPRE AROMÂNI ÎN PUBLICAȚIILE ȘCOLII GUSTIENE, antologie de
Zoltán Rostás și Martin Ladislau Salamon, București, Editura Eikon, 2017
(295 p.)

Seria publicațiilor dedicate Școlii Sociologice de la București, condusă de Dimitrie Gusti, continuă cu un nou volum apărut datorită grupului de sociologi coordonați de profesorul Zoltán Rostás și reuniți în cadrul informal al atelierului și revistei *online* cu același nume, Cooperativa G. Împreună cu colaboratorii săi, profesorul Zoltán Rostás a publicat o serie de lucrări de istorie a sociologiei românești. Așa a fost posibilă publicarea unei utile antologii, care cuprinde texte scrise de către echipierii, colaboratorii și monografiștii Școlii Sociologice de la București și publicate în perioada interbelică. Volumul „*Transhumanță*” *interbelică în Balcani. Studii și articole despre aromâni în publicațiile școlii gustiene*, îngrijit de Zoltán Rostás și Martin Ladislau Salamon și publicat de Editura Eikon, demonstrează că școala gustiană nu s-a concentrat exclusiv pe satul „tradițional” românesc,

omogen etnic și cultural, ci și-a extins cercetările și asupra localităților multietnice, multicultural.

Antologia este structurată în trei capitole și preia materiale din corpusul textelor despre aromâni publicate în revista *Sociologie românească* și în *Curierul echipelor studențești*, la care se adaugă, evident, monografia satului Ezibei. Importanța cărții rezidă în faptul că adună și repune în circuitul științific texte extrem de rare, aproape necunoscute publicului larg. În prefață, Zoltán Rostás arată că ideea acestei antologii de texte a apărut încă din anii '80, adică în perioada în care a realizat istoriile orale cu membrii Școlii gustiene.

În comunitățile din Dobrogea de Sud (Cadrilater), în care au fost colonizați aromânii, s-au organizat cercetări de către echipele studențești regale în anii '30. Grupurile de coloniști care trăiau în sate precum *Cusuiul din Vale*, *Regina Maria*, *Bazargic*, *Bazaurt*, aveau o tipologie aparte, studenții echipieri putând să observe „la fața locului” particularități de ordin administrativ, precum și viața publică a comunităților și organizarea socială a acestora. Elemente de inventar casnic, specificități legate de tradiții și obiceiuri au fost surprinse de către studenții (sau elevii, în cazul Ezibeiului) echipieri.

Primul capitol este dedicat monografiilor, fiind intitulat *Un sat dobrogean. Ezibei de C.D. Constantinescu-Mircești, 1938*, și publică fragmente din monografia Ezibeiului, care descriu viața comunitară, folclorul, tradițiile, riturile de trecere, dar și manifestările economice ale satului.

Profesor de filosofie și director al Liceului din Bazargic, C.D. Constantinescu-Mircești, autorul acestei monografii, a realizat o cercetare completă a comunității rurale cu ajutorul colegilor și elevilor din Bazargic, instruiți de el. Importanța acestei monografii rezidă și în faptul că utilizează modelul gustian de cercetare sociologică. Profesorul Zoltán Rostás afirmă în prefața antologiei că „*monografia satului Ezibei constituie cea mai importantă lucrare interbelică a lui C.D. Constantinescu-Mircești, pe de o parte, dar și cea mai importantă contribuție a școlii gustiene la cunoașterea fenomenului social al colonizării aromânilor*” (p. 9).

C.D. Constantinescu-Mircești a făcut parte din primele echipe monografice ale profesorului D. Gusti, participând la campaniile din localitățile *Rușețu* (județul Brăila), în 1926, *Nerej* (județul Vrancea), în 1927, sau *Fundul Moldovei* (județul Câmpulung), în 1928. În această conjunctură, Constantinescu-Mircești a avut prilejul de a învăța efectiv cum se realizează o cercetare amănunțită și cum se conturează o monografie.

În prefața pe care o dedică monografiei satului Ezibei, Dimitrie Gusti amintește de participarea lui C.D. Constantinescu-Mircești la *Seminarul de Sociologie* al Universității din București și la cercetări monografice. Revenind la monografia în cauză, D. Gusti susține ideea cercetării sociologice a satului Ezibei, care se bazează pe „*conglomeratul etnic așa de variat, încât pentru cunoașterea acestui ținut minunat sunt necesare nu numai astfel de studii, ci sunt necesare societăți care să poată reprezenta în permanență această preocupare*”.

Cartografierea satului Ezibei a identificat diferențieri culturale și identități plurale, monografia descriind viața de familie, gospodăria, tradițiile, obiceiurile, cutumele turcilor, tătarilor, bulgarilor, aromânilor și românilor. Fragmentele publicate în antologie reconstituie o lume pe care noi nu o mai cunoaștem și care a dispărut în vâltoarea celui de al Doilea Război Mondial.

Al doilea capitol, intitulat *Muncă culturală la sate (Articole din revista Curierul Echipelor Studențești)* grupează articole și consemnări de la fața locului, redactate de către echipieri. Sunt relatate amănunte și particularități ale satelor, contextul social, realitățile și specificitățile acelor comunități, care încercau să se adapteze noilor imperative (după o lungă perioadă de stăpânire otomană) integrându-se în corpul social și politic românesc. Despre cercetările gustiene în Dobrogea Zoltán Rostás afirmă în prefața antologiei: „*După Gusti, această muncă trebuia desfășurată timp de mai multe luni, de către echipe de studenți și tineri specialiști, în ideea implementării treptate a unei noi «culturi a muncii, a sănătății, minții și a sufletului» în satele abordate. Sarcina acestor echipe nu consta în a impune modernizarea de sus în jos, ci de a urni partea activă a satului către autodezvoltare. Asemenea echipe au fost instruite de Fundație încă din 1934 și trimise în diverse regiuni ale țării, printre care și Dobrogea, în localitățile populate de coloniști*” (p. 14).

În anul 1935, în Dobrogea au ajuns echipele studențești în trei comunități rurale: *Pecineaga* (județul Tulcea), campanie condusă de Apostol Culea, *Regina Maria* (județul Caliacra). Campania de cercetări de la Ezibei a fost coordonată de C.D. Constantinescu-Mircești, iar campania organizată în

comuna *Ferdinand I* (județul Constanța) a fost probabil condusă de către unul din apropiații lui D. Gusti, dar care nu este precizat în calitate de coordonator în tabelul prezentat anterior. Investigația comunității din satul *Regina Maria* reprezintă o altă dimensiune a „muncii de ridicare a satului” dobrogean, autorul fiind același Constantinescu-Mircești. Acesta arată că „inginerul agronom a dat sfaturi plugarilor, a organizat campanii pentru punerea porumbului la murat, și-a întocmit planul satului și al loturilor de împroprietărire. S-au verificat aceste operații pentru că ne-am convins cu câtă ușurință și neînțelegere s-a făcut colonizarea în Cadrilater. Fără un studiu prealabil al problemei, fără competență, poate, colonizarea a fost o operă de birou și nu de studii îndelungate la fața locului” (p.158).

Ulterior, în vara anului 1937, în Dobrogea, au fost cercetate trei sate în trei județe diferite ale provinciei: *Bazaurturile* (județul Caliacra), *Cusuiul din Vale* (județul Durostor, sat înființat de coloniști români din Valea Timocului) și *Pecineaga* (județul Tulcea). Putem observa că au fost alese două sate din sudul Dobrogei, teritoriu intrat în componența României în 1913, și un sat în care locuia o importantă populație vorbitoare de limbă română, aflat pe malul drept al Dunării. Echipa de studenți care activau în satul *Cusuiul din Vale* este prezentată în detaliu în numărul 8 al *Curierului* din 1937. Din componența echipei fac parte „dl Manolescu, medic uman care dă zilnic consultații”, „Nicolae Dobre, medicul veterinar al echipei”, care „combate epidemia de holeră la păsări și pesta porcină”. Studentul agronom Bostan „vizitează zilnic loturile agricole și le dă consultații sâtenilor” despre modul în care se face cultivarea pământului, iar echipierul Andronic, care era șeful echipei, se ocupă de „organizarea cooperăției sâtești”. Studentul teolog Angheluță ținea predica la biserică la fiecare liturghie și combătea „secta adventiștilor”. În echipa de la *Cusuiul din Vale* activau și doi studenți sociologi, Dumitrescu și Rădiță, care se ocupau „în mod serios” de statistica satului. Din echipă mai făceau parte un student la litere, Ciubuc, și soția acestuia, învățătoare, precum și „domnișoara Naca”, maestră de gospodărie.

Asemănător modelului echipei de la *Cusuiul din Vale* erau și celelalte echipe, care activau în alte sate dobrogene, compuse din membri care aveau specializări diferite și, totodată, proveneau și din medii diferite ale societății.

Capitolul trei al antologiei, intitulat *Istorie interbelică*, este dedicat amplului studiu al lui Constantin Noe, *Colonizarea Cadrilaterului*. Capitolul reproduce studiul publicat de Constantin Noe în 1938. Trebuie să observăm că rezultatele cercetărilor echipelor studențești din vara anului 1937, în Dobrogea de Sud, au fost publicate în revista „Sociologie românească” nr. 4-6 din aprilie – iunie 1938. În numărul respectiv sunt publicate mai multe studii ale participanților la cercetările în cauză. Putem observa preocuparea pentru realitățile din Dobrogea de Sud, dacă enumerăm materialele redactate și publicate în numărul respectiv.

Astfel, alături de Constantin Noe (aromân de origine și susținător important al colonizării aromânilor) îi mai regăsim pe Florea Florescu, cu un studiu cu titlul *Cusuiul din Vale – o colonie de români timoceni din Cadrilater*, pe Marin Cernea, cu o cercetare intitulată *Atmageaua tătarească – o colonie de megleniți din Cadrilater*, iar Mihail Beloiu scrie despre *Viața turcilor dintr-un sat din Cadrilater: Cara-Ezechioi Durostor*. În situația dată, putem susține că exista un interes al Școlii în a evalua procesul colonizării românești în Dobrogea de Sud și, în special, situația colonizărilor cu aromânii din Peninsula Balcanică. În esență, Constantin Noe justifică acțiunea de colonizare a guvernelor prin necesitatea stabilirii *echilibrului etnic*. Materialul publicat de Constantin Noe a fost elaborat la invitația lui Anton Golopenția, secretar de redacție al revistei *Sociologie românească*. Golopenția era interesat de situația comunităților românești din jurul granițelor României, prin urmare și de aromâni. În debutul articolului, C. Noe prezintă situația din teritoriu și necesitatea colonizării, despre care scrie: „în Dobrogea Veche guvernele s-au ocupat de la început de românizarea ținutului, luând, îndată după alipire, măsuri pentru colonizarea lui. Cu toată sărăcia de mijloace (...), românii au izbutit să schimbe, în câteva decenii, fața acestei provincii nu numai sub raport material, ci și ca înfățișare etnică” (p. 119). Noe merge mai departe cu analiza situației politico-sociale și compară etapele de colonizare din Dobrogea, prezentând cauzele procesului. Autorul descrie realitățile din cele două părți ale Dobrogei, susținând reușita din Nord, unde guvernele „au dus la bun sfârșit opera de occidentalizare și colonizare a teritoriului” (p. 119).

Expunerea motivelor și necesității colonizărilor teritoriului cu aromâni era dictată de starea tensionată care domnea în Grecia în cadrul comunităților aromâne, care doreau să emigreze în România. Este prezentată starea de precaritate și disperare în care trăiau unele comunități de aromâni, care-și vânduseră casele și avutul, așteptând pe cheiurile porturilor grecești permisiunea de a emigra. Evident, guvernele românești s-au implicat sub diferite forme în acest proces extrem de complex, asigurând logistica transporturilor sau acordând asistență celor care s-au așezat în Cadrilater. Administrația românească i-a ajutat pe mulți dintre cei colonizați în teritoriu să-și înalțe case, să se organizeze în comunități, să-și practice ocupațiile etc. Noe arată că prigonirea aromânilor de către grecii naționaliști avea și alte motive decât extinderea supremației: dobândirea de teritoriu necesar grecilor refugiați din Asia Mică și din alte țări balcanice exact în spațiul de aromâni. În acest context, s-a conturat curentul emigrării către România. Autorul specifică zonele din care proveneau coloniștii, precum și localitățile din care au emigrat către Dobrogea de Sud, în vederea colonizării și împroprietării. Studiul publicat de Constantin Noe avea menirea de a descrie în amănunt, de a reconstitui fluxul colonizator și de imigrație al aromânilor, modul în care se desfășuraseră colonizările, începând cu 1925 și până la venirea ultimelor familii în 1938, anul în care Noe publică studiul. Prin procesul de colonizare a fost rezolvată încă o problemă importantă a administrației românești în Dobrogea – emigrarea populației de origine musulmană (turci și tătari) în Turcia lui Atatürk.

Exodul populației turco-tătare a fost „compensat” prin colonizarea populației aromâne din Peninsula Balcanică. Colonizările în cauză au constituit principala metodă prin care corpul social românesc a fost echilibrat etnic în teritoriul național.

Desigur, procesul de colonizare a provocat dezechilibre prin șocul cultural pe care coloniștii au trebuit să-l suporte, ducând la traume în rândul comunităților de aromâni. Aromânii au lăsat în urmă o lume considerată de ei drept „acasă”, pentru a sosi într-un spațiu neprietenos, arid, străin. Și-au lăsat mormintele părinților, bunicilor și străbunicilor pentru a se salva din punct de vedere cultural și economic. Peste numai doi ani de la publicarea studiului lui Constantin Noe (în 1940), aromânii aveau să suporte un alt episod al procesului de colonizare. Grupurile și comunitățile aromânești din Cadrilater începeau o altă etapă a pribegiei și luau totul de la capăt, după ce făcuseră același lucru cu 15 ani înainte, plecând din Grecia, Albania, Bulgaria, pentru a se stabili în Dobrogea de Sud. În septembrie 1940 și-au lăsat tot avutul și agoniseala și au luat calea evacuării (practic, a unei noi colonizări) în Dobrogea de Nord, în localitățile de unde plecaseră germanii și bulgarii. Erau imperiative de ordin politic, pe care un grup de 80–100 000 de oameni nu le puteau influența.

Antologia se încheie cu un studiu denumit *Epilog*, semnat de Martin Ladislau Salamon, care descrie istoria pregătirii și desfășurării emigrației aromânilor într-o manieră originală. Spunem *originală*, deoarece studiul în cauză este scris cu detășare necesară, analizând obiectiv situația reală a procesului de colonizare, pe care un istoric aromân, legat afectiv de problematica grupului său, cu greu ar putea-o descrie. Maniera nouă de abordare a lui Martin Ladislau Salamon rezidă în faptul că a consultat nemijlocit literatura de specialitate în limba greacă. Salamon constata în *Epilog* despre colonizare: *Calvarul aromânilor abia acum începea cu adevărat; în Cadrilater îi așteptau condiții climatice și geografice cu totul diferite de cele cu care erau obișnuiți în ținuturile lor de baștină. În loc de lapte și miere, au dat peste un sol arid, greu de cultivat, având de-a face și cu amenințările și raidurile permanente ale comitațiilor bulgari*” (p. 283).

Martin Ladislau Salamon descrie imaginea contemporană a aromânilor, opiniile și controversele legate de originea lor, modul în care este discutată (și disputată) această problemă identitară cu ample implicații politice. Tot el analizează modul în care se percep și se identifică pe ei înșiși aromânii, definierea propriei identități, precum și elementele existenței lor cotidiene. M. Salamon opinează că „este la fel de demnă de respect opțiunea celor care au ales să devină cetățeni ai României, cât și a celor rămași în Grecia – desigur, mult mai numeroși decât primii. Iar volumul acesta – realizat sub îndrumarea și împreună cu profesorul Zoltán Rostás – o culegere de texte apărute în acea perioadă, ai cărei autori au fost ei înșiși implicați în procesul de colonizare din Cadrilater și i-au studiat efectele, are doar scopul de a prezenta soarta celor care au optat pentru emigrarea în România, fără a da un verdict privind corectitudinea vreuneia dintre alegeri” (p. 284).

Acest volum valoros va constitui un instrument de informare util, din foarte multe puncte de vedere, cercetătorilor, studenților, publicului interesat de fenomenul colonizărilor. El recompune o

lume și o epocă în care actorii principali au fost aromânii, secondați de personaje cu care s-au intersectat și care au contribuit în mod direct la scrierea unei pagini de istorie socială. Cei doi editori, Zoltán Rostás și Martin Ladislau Salamon, oferă publicului o carte necesară, care poate explica de ce Dobrogea i-a inclus în panoplia comunităților și pe aromâni, precum și modul în care ei au ajuns aici și s-au integrat în acest spațiu social. Înainte de a încheia, vreau să amintesc faptul că antologia reprezintă, în opinia mea, o resursă esențială pentru cunoașterea lumii aromâne și recuperarea unei memorii colective pe care foarte mulți dintre noi au uitat-o. Din punctul de vedere al comunității aromânilor, din care și eu, semnatarul acestor rânduri, fac parte, cartea reprezintă și un neprețuit dar cu încărcătură afectivă.

Enache Tușa

